

Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ТЕТЯНА ОГАРЄНКО

*Сучасна українська
літературна мова. Синтаксис*

Практичні заняття

---

*Частина I
Просте ускладнене речення*

Кропивницький – 2022

УДК 811.161.2(075.8)

О 36

Рекомендовано до друку методичною радою ЦДПУ ім. В. Винниченка

(протокол № 2 від 07 грудня 2022 р.)

Навчально-методичне видання

О 36 **Тетяна Огаренко.** Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. Практичні заняття. Ч. І. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Кропивницький, 2022. 54 с.

Зошит з практичними завданнями розроблено відповідно до програми навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова». Завдання репродуктивного та творчого характеру, наскрізна робота з текстами уможливить формування ґрунтовних наукових підвалин і практичних умінь із синтаксису для подальшого вироблення комунікативних навичок.

Рекомендується для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Лішгаба Т. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

Демешко І. М., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

УДК 811.161.2(075.8)

© Тетяна Огаренко, 2022

ЗМІСТ

Вступ	4
Модуль 1. Просте ускладнене речення.	
Перелік питань, які виносяться на розгляд у 1-му модулі.....	5
Завдання для самостійної роботи	6
Таблиця норм оцінювання роботи студента протягом 1–го модуля	7
Повторення тем «Словосполучення», «Просте неускладнене речення» ...	8
Тема 1. Поняття про ускладнене речення	
Речення, ускладнені однорідними членами	10
Тема 2. Речення з відокремленими другорядними членами, уточнювальними членами речення	19
Тема 3. Речення, ускладнені вставними й вставленими конструкціями.	
Звертання	29
Тема 2-3. Речення, ускладнені однорідними, відокремленими членами речення, вставними й вставленими конструкціями.	
Звертаннями (закріплення матеріалу, виконання вправ)	38
Підсумкова контрольна робота	42
Тексти для аналізу	43
Схема аналізу простого ускладненого речення	50
Зразки синтаксичного аналізу простого ускладненого речення	52
Онлайн-джерела	56

ВСТУП

У підготовці фахівців–філологів чільне місце посідають дисципліни мовознавчого циклу, зокрема сучасна українська літературна мова. Синтаксичний рівень є заключною ланкою вивчення української мови, тому важливим є ефективна організація навчання.

У зв'язку з новітніми підходами до навчання в середній школі постає потреба в зміні підготовки майбутніх учителів. Для сучасних студентів–філологів важливим є формування компетентностей (інтегральних, загальних, фахових, спеціальних (предметних)). Запропонований зошит забезпечить умови для ефективної підготовки спеціаліста, який адекватно використовує мовні ресурси, демонструє сформовану мовну й мовленнєву компетенції в процесі комунікації.

Матеріал курсу містить теоретичну й практичну частини. При розгляді основних теоретичних положень студенти розглянуть як традиційні підходи, так і нові концепції, а також вивчать погляди визначних науковців на ті чи інші синтаксичні проблеми. Різні форми роботи з науковими працями сприятимуть формуванню вміння працювати з теоретичними джерелами, знаходити, обробляти, систематизувати інформацію. Практична частина дозволить зосередитися на виробленні навичок аналізу синтаксичних одиниць, зокрема з метою формування пунктуаційної грамотності. Публікація містить тексти для аналізу, що є важливим для формування комунікативних умінь, для сприйняття синтаксичних одиниць у контексті, а не ізольованими.

МОДУЛЬ 1

ПРОСТЕ УСКЛАДНЕНЕ РЕЧЕННЯ

Перелік питань, які виносяться на розгляд у 1-му модулі

Поняття про ускладнення. Типи простих ускладнених речень.

Однорідність. Ознаки однорідності. Засоби вираження однорідності.

Речення з однорідними членами. Способи вираження однорідних означень та їх відмінності від неоднорідних. Узагальнювальні слова в реченнях з однорідними членами. Синтаксична роль узагальнювальних слів і словосполучень. Пунктуація в реченнях з однорідними членами.

Речення з відокремленими членами. Поняття про відокремлення. Основні умови відокремлення другорядних членів речення. Синонімія відокремлених і невідокремлених членів.

Відокремлення означень. Узгоджені відокремлені означення. Дієприкметникові і прикметникові звороти як типи поширеного відокремленого означення; синонімічність поширених відокремлених означень і підрядних присубстантивно-атрибутивних речень. Неузгоджені відокремлені означення.

Відокремлення прикладок.

Відокремлення обставин.

Відокремлення додатків.

Уточнювальні члени речення.

Пунктуація при відокремлених означеннях, обставинах, додатках, уточнювальних членах.

Вставні та вставлені компоненти. Типи вставних і вставлених структур за будовою і семантикою.

Звертання. Значення й способи їхнього вираження. Вокативні речення й звертання.

Теми лекцій-опор

Лекція 1-2. Поняття про просте ускладнене речення. Типи простих ускладнених речень. Речення, ускладнені однорідними членами.

Лекція 3-4. Речення, ускладнені відокремленими членами.

Лекція 5. Речення з уточнювальними членами. Речення, ускладнені вставними і вставленими конструкціями. Прості речення, ускладнені звертаннями.

Завдання для самостійної роботи
Модуль 1

Тема	Завдання	Бали
Просте ускладнене речення.	<p>Завдання 1. Підготувати проєкт (робота в групах 4-5 осіб).</p> <p>Самостійно дібрати не менше 10-ти текстів пісень сучасних українських виконавців з різними ускладнювальними компонентами, проаналізувати особливості вживання ускладнювальних компонентів (які вжито одиниці, кількісні дані, зіставний аналіз тощо), прокоментувати пунктуацію.</p> <p>Для ОЧР: які члени речення є однорідними, визначити зв'язок (сполучниковий/безсполучниковий), тип відношень (єднальні, розділові, протиставні, градаційні, приєднувальні), аналіз пунктуації;</p> <p>для ВЧР: які члени відокремлені, визначити умови відокремлення, аналіз пунктуації;</p> <p>для вставних/вставлених: семантичні групи, позиція в реченні;</p> <p>для звертань: форма вираження, позиція, поширеність/непоширеність тощо.</p> <p><i>Результати представити у вигляді презентації!</i></p> <p>Захист проводиться групою!</p>	5 б.

**Таблиця норм оцінювання роботи студента
протягом 1-го модуля**

Види роботи	Бали
1. Самостійна робота	5 балів / 1 робота
3. Навчальні тести	8 балів
4. Контрольна робота	12 балів / 1 робота
Разом	25 балів

ПОВТОРЕННЯ ТЕМ «СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ», «ПРОСТЕ НЕУСКЛАДНЕНЕ РЕЧЕННЯ»

Диктант

Студент повинен знати:

- визначення словосполучення;
- типи словосполучень;
- визначення простого неускладненого речення;
- різницю між простим і простим ускладненим реченням;
- визначення основних понять з теми «Просте неускладнене речення».

Студент повинен уміти:

- характеризувати словосполучення;
- виконувати синтаксичний аналіз простого неускладненого речення.

Практичні завдання:

1. Повторити теоретичний матеріал з тем «Словосполучення», «Просте неускладнене речення», укласти тези або план, які б відбивали основні положення тем. Звернути увагу на класифікації з прикладами.
2. Повторити схеми розбору словосполучення, простого неускладненого речення.
3. В аудиторії написати диктант.

ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ ПРО УСКЛАДНЕНЕ РЕЧЕННЯ **РЕЧЕННЯ, УСКЛАДНЕНІ ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ**

Студент повинен знати:

- визначення простого речення;
- різницю між простим і простим ускладненим реченням;
- ознаки простого ускладненого речення;
- різновиди ускладнювальних конструкцій;
- особливості функціонування різних типів ускладнених речень;
- поняття про однорідність;
- ознаки однорідності, засоби вираження однорідності.

Студент повинен уміти:

- визначати основні диференційні ознаки простого ускладненого речення;
- виокремлювати речення з однорідними членами з-поміж інших типів;
- характеризувати однорідні члени речення;
- з'ясовувати засоби зв'язку однорідних членів;
- пояснювати пунктуацію в реченнях з однорідними членами, у тому числі з узагальнювальними словами;
- будувати й доречно використовувати в процесі комунікації конструкції з однорідними членами.

Терміни:

ускладнення; просте ускладнене речення; ускладнювальний компонент; однорідність; однорідні члени речення; ряди однорідних членів речення; узагальнювальне слово.

Теоретичні питання:

1. Поняття про ускладнення (напівпредикативність, ознаки ускладненого простого речення).
2. Типи (різновиди) простих ускладнених речень.
3. Однорідність. Структурно-синтаксичні й семантико-синтаксичні ознаки однорідності. Засоби вираження однорідності.
4. Поняття про ряд однорідних членів.
5. Однорідні й неоднорідні означення.
6. До питання про однорідні присудки двоскладного й головні члени односкладного речення. Принципи розрізнення однорідних головних членів односкладного ускладненого простого речення й предикативних частин складного речення.
7. Узагальнювальні слова при однорідних членах.
8. Пунктуація в реченнях з однорідними членами.
9. Координація присудка з однорідними підметами.
10. Історія дослідження однорідних членів речення.

Бонусне завдання!

Підготувати повідомлення з теми «Історія дослідження однорідних членів речення» - 1 студент (додатково 3 бали).

УВАГА!

Неправильна побудова речень з однорідними членами речення

- однорідні = рівноправні, однакові поняття: *Я купила тарілки й посуд.*
  - парні сполучники при однорідних членах (не тільки...а й, не лише...а й, як...так і): *Батьки не тільки купили цукерки, але й подарунки.*
  - залежні від однорідних членів речення слова – в однаковій формі: *Я чекала (його) й раділа йому.*
-
-

АУДИТОРНА РОБОТА

Вправа 1. У запропонованих реченнях визначити однорідні члени речення, проаналізувати їх.

Читання - це один із витоків мислення й розумового розвитку.

Читання - це звичка, до якої не звикають, а хворіють на неї.

Книга не тільки наш друг, але й наш постійний вірний супутник.

Побачити й пізнати свій край можна лише своїми очима або з допомогою книжок.

Потяг до книги завжди був у народі і ніколи не зникав

Вправа 2. В уривку з оповідання Олеся Ульяненка «Наказ» підкреслити однорідні члени, визначити: а) засоби зв'язку ОЧР; б) поширені чи непоширені ОЧР; г) пояснити пунктуацію.

Визначити речення з однорідними означеннями.

Він ясно почув короткий, нетривкий глухий звук. Щось схоже на «фра-уф-к-с-с» сапонулося у незайманому повітрі. Прапорщик провів шерехуватим, збабнілим за ніч од випитого язиком пересохлими губами, радше вгадав його, бо саме був час. Ворухнувся у слизькій, спертій духотою пітьмі, в потилицю пахнуло гарячою хвилею, біль дряпонував од маківки, запульсував у скронях, пробіг розм'яклими м'язами, шпигонував у кінчики

пальців. За гупотом підборів об випечену, втрамбовану землю, за гвалтованими поодинокими криками команди біля колючої загороді, втямив, що то штабна машина, а не бетеер – машина з броньованими дверцятами і відкритим верхом для стрільби. ....Сонце із-за низьких, з приплюснутими верхівками гір розмазувало віхтями. Небо набиралося іржавого кольору. За хвилину, фуркнувши, погнавши низом сморід бензинового випару, тріскаючи об битий щєбінь шинами і гублячи луну між колючого дроту та рядів модулів, відкотило авто.

Вправа 3. Поставити розділові знаки в реченнях. Визначити, у яких реченнях сполучники сурядності поєднують однорідні члени, а в яких – частини складного речення.

Все взяли картоплю цибулю огірки хліб казан велику дерев'яну миску волок рядно косарський прилад граблі все вже на возі (О. Довженко).

Він (біль) не гострий не заважає рухатися і робити повсякденні справи але він поволі розпалюється всередині досягає розмірів грудної клітки тисне на стінки і мов жива істота тягне із судин всі соки (Ірен Роздобудько).

Тут ви можете зустріти будь-кого свою виховательку з дитячого садка контролера який штрафував вас за три дні до стипендії позбавляючи останніх коштів на існування політика якого ви зневажали усе життя! (Є. Положій).

Молодий талант виявився високим худорлявим молодиком трохи схожим на ворона (Ю. Покальчук).

Відтак невістка чи то сіла чи то приклеїлася до підлоги проте за мить схопилася й вилетіла в сіни ... (М. Матіос).

Викликали санепідемстанцію і гицелів і в ЖЕК заяви писали – всьо дурно (Т. Малярчук).

Час спливав я підростав однак незмінна тяга організовувати що-небудь зовсім не меншала а тільки зростала (М. Кідрук).

Дядько Самійло не був ні професором ні лікарем ні інженером (О. Довженко).

Вправа 4. Відредагувати речення з однорідними членами.

Навіть просто уявляти ким ти хочеш стати лікар, програміст, балерина, тощо.

Ми бачимо себе там краще, розумніше, гарніше, багаті, тобто ледь не ідеальними.

З кожним новим кроком Степан змінював себе, свій одяг, жінок та урешті-решт дійшов до своєї мрії.

Таким чином, я досягла своєї мрії, і побувала за кордоном.

Наостанок хочу додати цінуйте кожну мить свого життя і своїх мрій, обирайте правильні мрії, від яких ви будете щасливі.

Якщо щось не виходить, я розумію, що без віри в себе людина просто зневіриться в собі і на шляху до своєї мрії.

Степан Радченко зміг поставити себе на ноги, і дійшов до чого хотів, а саме, поступити до освітнього закладу на бюджет.

Моїм другим аргументом буде те, що мрії не завжди збуваються через деякі проблеми, через що й виникає занепад духу, опускання крил й, урешті-решт, відмова від прагнень.

ТЕМА 2. РЕЧЕННЯ З ВІДОКРЕМЛЕНИМИ ДРУГОРЯДНИМИ ЧЛЕНАМИ, УТОЧНЮВАЛЬНИМИ ЧЛЕНАМИ РЕЧЕННЯ

Студент повинен знати:

- умови відокремлення другорядних членів;
- змістові відношення при відокремленні;
- випадки відокремлення узгоджених і неузгоджених означень;
- особливості відокремлення прикладок;
- умови відокремлення обставин (поширених і непоширених);
- особливості відокремлення уточнювальних слів та зворотів;
- визначення уточнювальних членів;
- різницю між уточнювальними та відокремленими членами;
- особливості відокремлення уточнювальних слів та зворотів;
- пунктуацію при уточнювальних членах.

Студент повинен уміти:

- визначати причини та умови відокремлення другорядних членів;
  - визначати напівпредикативні та уточнювальні відношення при відокремленні;
  - трансформувати речення з відокремленими означеннями та прикладками в складнопідрядні з підрядними означальними частинами;
  - трансформувати речення з відокремленими обставинами в складнопідрядні з підрядними обставинними частинами.
  - визначати уточнювальні члени речення;
  - розуміти різницю між відокремленими й уточнювальними членами;
  - пояснювати пунктуацію при відокремлених й уточнювальних членах;
- конструювати й використовувати речення з відокремленими компонентами.

Терміни:

відокремлення; відокремлений другорядний член речення; напівпредикативні відношення; відокремлене означення; відокремлена прикладка; відокремлена обставина; відокремлений додаток, уточнювальні відношення; уточнювальний член речення.

Теоретичні питання:

1. Поняття про відокремлення.
2. Умови відокремлення Загальні й часткові.
3. Напівпредикативні й уточнювальні відношення при відокремленні.
4. Відокремлення означень:
  - ✓ відокремлення узгоджених поширених і непоширених означень;
  - ✓ синонімія відокремлених означень і складнопідрядних речень (СПР) з підрядними означальними частинами;
  - ✓ пунктуація при відокремлених узгоджених означеннях.
5. Відокремлення прикладок:
  - ✓ відокремлення непоширених і поширених прикладок;
  - ✓ синонімія відокремлених прикладок і СПР з означальними частинами;
  - ✓ пунктуація при відокремлених прикладках.
6. Відокремлення означень:
  - ✓ відокремлення неузгоджених означень;

Вправа 2. Трансформувати речення з відокремленими, уточнювальними членами в інші синтаксичні конструкції (складнопідрядні речення, прості ускладнені з однорідними членами тощо). Усно пояснити різницю в семантиці й структурі.

На початку другого класу я прочитав одну славу дитячу книжечку, наскрізь просякнуту душком радянських ідеалів та трупною смердотю процвітаючого комунізму (М. Кідрук).

Розмова зацікавила нас обох, і ми пішли поруч, торкаючись плече до плеча – на стежці було тісно (Р. Іваничук).

Ми спробували уникнути цієї пастки, оминувши всі брами й загорожі, перетнувши всі залізничні насипи й проігнорувавши всі семафори в майбутнє, щедро розставлені вздовж дороги (С. Жадан).

Навколо, спинами до мене, дід і батько з косарями (О. Довженко)

Тікаючи од дідового реву, одного разу стрибнув я з-під порічок прямо в тютюн (О. Довженко).

Знов без драбини, через димар, виліз на небо дим аж до хмар (А. Качан).

Простора хатина, чепурно вибілена, тепла та ясна, тиха та щасна, війнула на нього якимсь теплим духом (П. Мирний).

Секунди, як сніжинки, миготять (М. Пасічник).

У старого Івана Шевченка, Тарасового діда, на свята завжди повно людей в хаті (С. Васильченко).

АУДИТОРНА РОБОТА

Вправа 1. Визначити відокремлені та уточнювальні члени речення, поставити розділові знаки, надписати умови відокремлення.

1. Бродяга сидів перед художником грубий обірваний і його риси швидко вписувалися в обличчя хриstopродавця.
2. У найдавнішому літописному зведенні “Повість временних літ” створеному в Києві на початку XII століття говориться про виникнення міста.
3. Коли Сайрес Сміт вирішив що настала вирішальна мить він став навколішки на піску і встромлюючи в пісок маленькі дерев’яні кілочки почав відмічати послідовне скорочення тіні від жердини.
4. На території Софіївського заповідника домінує висока струнка дзвіниця яскравий зразок українського зодчества.
5. Швидке зростання Києва як великого центру і як столиці держави зумовило розширення центральної укріпленої частини міста Київського кремля відомого в історії під назвою “города Володимира”.
6. На краю острівця у морі перед очима колоністів з’явилися великі темні точки що плавали на поверхні води і скидалися на рухливі маківки підводного каміння.
7. Не мислимо нашу землю без Дніпра оспіваного в піснях і думах живої артерії нашої землі нашої історії.
8. Їй здавалося що там на Білій Русі чи у Петербурзі вона знайде того кому зі всією щирістю оддасть своє серце і зазнає щастя.
9. Як же їх розвели мов тих кошенят мокроносих!

10. Не встигли й од'їхати далеченько як Мудрий вимкнув світло й не вибираючи дороги подався навмання по стерні.

11. Аж ось в неділю тижнів через п'ять якраз після обід, коли ми сиділи всі коло хати лузаючи насіння дивимось – біжить Пірат зморений худючий.

Вправа 2. Виконати повний синтаксичний аналіз речень з однорідними, відокремленими, уточнювальними членами.

Здається, вони – гора Тарасова й гора Михайлова – бачать одна одну крізь блакитну млу й тихо про щось розмовляють, як розмовляють у Шевченкових баладах степові могили... (В. Панченко).

Вже стоячи на порозі, французький гість забурмотів щось, гнівно тицяючи пальцем в обідрані шпалери передпокою (І. Роздобудько).

Лози, висип, кручі, ліс – все блищить і сяє на сонці (О. Довженко).

Потім, уже на гражданці, після дембеля, ветеран Афганістану не міг пригадати нічого особливого зі своєї служби (А. Кокотюха).

Тисячі людей, позбавлених зброї і закону, умирали в цьому таборі невольниками на своїй розтоптаній землі (О. Довженко).

Питання для самоконтролю

1. Дати визначення простого ускладненого речення. Загальне поняття про компоненти, які можуть ускладнювати речення.
2. Дати визначення однорідних членів речення. Перерахувати ознаки однорідності.
3. Назвати сполучники сурядності (розряди і самі сполучники), які можуть поєднувати однорідні члени.
4. Які компоненти не є однорідними?
5. Дати визначення відокремлення. Назвати загальні умови відокремлення.
6. Сформулювати умови відокремлення узгоджених означень і прикладок (за таблицею «Умови відокремлення узгоджених означень і прикладок» (з прикладами)).
7. Умови відокремлення обставин (з прикладами).
8. Умови відокремлення додатків (з прикладами).
9. Дати визначення уточнювальних членів речення (з прикладами).
10. Схема аналізу простого ускладненого речення з однорідними і відокремленими членами речення (знати послідовність розбору).

ТЕМА 3. РЕЧЕННЯ, УСКЛАДНЕНІ ВСТАВНИМИ Й ВСТАВЛЕНИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ. ЗВЕРТАННЯ

Студент повинен знати:

- різницю між вставними та вставленими компонентами;
- функціонально-семантичні групи вставних компонентів;
- засоби вираження вставних і вставлених компонентів;
- особливості структури речень, ускладнених вставними та вставленими компонентами;
- уживання розділових знаків у реченнях, ускладнених вставними і вставленими компонентами;
- визначення звертання як синтаксичної одиниці;
- типи звертань;
- функції звертань;
- способи вираження звертань.

Студент повинен уміти:

- розрізняти вставні та вставлені компоненти;
- визначати належність вставних і вставлених слів, словосполучень і речень до певних функціонально-семантичних груп;
- характеризувати засоби вираження вставних і вставлених компонентів, звертань у простому ускладненому реченні;
- визначати типи звертань;
- з'ясовувати функції звертань у реченні;
- відрізняти звертання від вокативних речень.
- будувати синтаксичні конструкції з вставними і вставленими одиницями, звертаннями залежно від мети комунікації, правильно ставити розділові знаки.

Терміни:

вставний компонент; вставне слово; вставне словосполучення; вставне речення; вставлений компонент, звертання; вокативне речення.

Теоретичні питання:

1. Поняття про вставні компоненти.
2. Функціонально-семантичні групи вставних компонентів.
3. Групи вставних конструкцій за структурою (слова, словосполучення, речення). Слова, які ніколи не бувають вставними.
4. Вставлені компоненти (слова, словосполучення, речення). Різниця між вставними й вставленими одиницями.
5. Поняття про звертання. Типи звертань. Функції звертань.
6. Способи вираження звертання в українській мові.
7. Відношення звертання до основної предикативності. Додаткова предикативність у звертанні.
8. Принципи розмежування звертання й прикладки, звертання й підмета, звертання і вокативного речення.
9. Розділові знаки при звертанні, вставних і вставлених конструкціях.

Бонусне завдання!

1. Проаналізувати наукові праці М. Скаба, присвячені проблемам апеляції. Підготувати повідомлення (1 студент, до 5-ти хвилин).

ДОМАШНЯ РОБОТА

Теоретичні завдання

1. Ознайомитися зі статтею Мар'яна Скаба, Марії Скаб «Словник звертань української мови»: потреби, аспекти та проблеми лексикографічної інтерпретації українських назв адресатів мовлення (Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5130/1/„СЛОВНИК%20ЗВЕРТАНЬ%20УКРАЇНСЬКОЇ%20МОВИ”.pdf>). Укласти тези матеріалу.

АУДИТОРНА РОБОТА

Вправа 1. Знайти вставні та вставлені конструкції, визначити семантичну групу вставних одиниць, поставити розділові знаки. Спробувати замінити вставні компоненти синонімічними (усно), прокоментувати зміни в змісті речення. Визначити роль вставлених компонентів у змісті речення.

Старому видно було ніяково за те, що виявив перед незнайомою людиною слабкість.

Вода тепла й прозора, здавалося набери її в жмені, й змиєш з лица задуму, й утому, й журу з душі.

І здавалось той зниклий шлях, з'єднавшись із небом у безмежній рівнині, другою галуззю вертався знову до села, несучи йому ввібраний простір.

Кажуть що там, де побуваєш, лишається частка твого серця.

Може випаде, дівоньки, так, що котрійсь із вас самій незабаром доведеться звідати тих тропіків, – тоді переконаєтесь, на що людське серце здатне...

Віз наш увесь дерев'яний: дід і прадід були чумаками, а чумаки не любили заліза, бо воно казали притягує грім.

Приснились дельфінята йому: у білих ваннах нібито спали наче в колисках, і всміхались йому зі сну.

Щось шаснуло під вишнями тепер вишні з дворів аж на кураївські вулиці повибродили, злодіїв не бояться, під віттям за стовбуром заховалось, принишло.

Андріївську церкву створено за проектом знаменитого петербурзького архітектора Варфоломія Варфоломійовича Растреллі у Києві за його ж проектом збудовано Маріїнський палац.

Протягом кількох століть цей знак тризуб був поширений по всіх князівствах Київської Русі.

В озері напевне водилося багато риби, і Пенкроф вирішив згодом скористатися його багатством, наробивши риболовецької снасті.

Питання для самоконтролю

1. Визначення вставних одиниць. Які компоненти ніколи не бувають вставними?
2. Семантичні групи вставних компонентів (з прикладами).
3. Структурні типи вставних одиниць.
4. Вставлені конструкції (визначення).
5. Семантичні групи вставлених одиниць (з прикладами).
6. Звертання (визначення).
7. Поширені/непоширені звертання (з прикладами).
8. Позиція звертання в реченні (з прикладами).
9. Способи вираження звертання (з прикладами).

**ТЕМА 2-3. РЕЧЕННЯ, УСКЛАДНЕНІ ОДНОРІДНИМИ,
ВІДОКРЕМЛЕНИМИ ЧЛЕНАМИ РЕЧЕННЯ,
ВСТАВНИМИ Й ВСТАВЛЕНИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ,
ЗВЕРТАННЯМИ**

(закріплення матеріалу, виконання вправ)

ДОМАШНЯ РОБОТА

1. Повторити теоретичний матеріал з вивчених тем. Знати схему розбору простого ускладненого речення (з різними ускладнювальними компонентами).

2. Виконати аналіз речень у тексті: а) підкреслити всі члени речення (у тексті); б) визначити однорідні члени, охарактеризувати засоби зв'язку, тип сполучника; в) визначити відокремлені та уточнювальні члени речення, надписати умови відокремлення.

1. На перехресті він здивав незнайомого у багатому козакому вбранні, з золотою китицею на правому плечі, що свідчила про звання сотника. 2. *Козак був ставний, плечистий, і від усієї постаті його біла мужня сила, але, незважаючи на атлетичну будову, він не був позбавлений грації і плавності рухів.*

3. Та Левандовського особливо вразило обличчя сотника: воно було сповнене контрастів і належало до числа тих фізіономій, які, раз потрапивши на очі, не забуваються ніколи.

4. Довгастий овал його обличчя був гарний, але до підборіддя надто звужений, правильність ліній порушував лоб: білий, дуже розвинений, немов мармуровий, він здавався від підголоної чуприни ще більшим, засмагли, вкриті густим рум'янцем щоки вилискували бронзою. 5. Чорні мигдалеподібні очі незнайомого поставлені були трохи зашироко, але оскільки вони були дуже великі, то ця вада лишалася непомітною, чому сприяли ще брови, темні, тонкі, сміливо підняті вгору біля скронь і опущені

коло перенісся. б. З-під цих брів погляд незнайомого здався пильним і гострим; тонкий з горбиком ніс надавав демонічного виразу всьому обличчю, а втім, його пом'якшував добродушний вираз трохи заширокого рота, завжди готового відкритися для веселого сміху, показуючи при цьому два ряди міцних білих зубів (М.Старицький).

Зразок виконання завдання:

2-ге речення – складне; 1-ша частина *Козак був ставний, плечистий* – ускладнена однорідними присудками, поєднаними інтонацією (безсполучниковим зв'язком); 2-га частина *і від усієї постаті його била мужня сила* – неускладнена; 3 частина *незважаючи на атлетичну будову, він не був позбавлений грації і плавності рухів* – ускладнена відокремленою обставиною (завжди відокремлюються обставини з прийменником *незважаючи на*), однорідними додатками, поєднаними сполучниковим зв'язком (єдиничний єднальний сполучник *і*).

ПІДСУМКОВА КОНТРОЛЬНА РОБОТА

Студент повинен знати:

- визначення простого ускладненого речення;
- вивчений матеріал про просте ускладнене речення;
- схему розбору простого ускладненого речення.

Студент повинен уміти:

- аналізувати за схемою прості ускладнені речення різних типів;
- будувати речення з визначеними ускладнювальними компонентами;
- пояснювати пунктуацію в простих ускладнених реченнях.

Контрольна робота має вигляд завдань різних рівнів (репродуктивного, розпізнавання, практичного тощо).

ТЕКСТИ ДЛЯ АНАЛІЗУ

Текст І

4 грудня 2016 року на засіданні Кабінету Міністрів представили Політичну пропозицію «Нова українська школа». Цей документ — стратегія реформування середньої освіти до 2029 року.

На сьогодні ми маємо тільки плани, якою повинна стати освіта в Україні, тому говорити можна про перспективу, а не про те, як це насправді реалізується. Отже, усе – у майбутньому часі.

ДИТИНА — ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ

Нова школа буде співпрацювати з позашкільними закладами освіти, враховувати індивідуальні здібності дитини.

В інтерв'ю Громадському міністерка освіти та науки України **Лілія Гриневич** розповіла:

«Ми хочемо перейти від школи, яка напихає дітей знаннями, які дуже швидко застарівають, до школи компетентностей (поінформованість, обізнаність. Competentia — у перекладі з латинської означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід, — ред.)».

Володимир Турчиновський, декан факультету суспільних наук УКУ, Львів:

Школа має давати дитині різні вміння, компетентні навички. Головне її завдання — вже не забезпечення знаннями, бо вони дуже мінливі в сучасному світі. Нове завдання школи — навчити дітей, як знання і навички втілювати в життя.

Випускників американських вишів готують до того, що їм доведеться за своє життя змінювати до 20 різних професій. Поки що я і сам не можу усвідомити, як це можливо. Але вже зрозуміло, що знання, які отримують сучасні учні, мають бути універсальними.

БАТЬКИ – ПАРТНЕРИ

Вчителі допомагатимуть батькам здобувати спеціальні знання про розвиток дитини.

За основу концепції беруть педагогіку партнерства: співпраця між учителем, учнем і батьками, які мають стати рівноправними учасниками освітнього процесу.

Учитель зможе готувати власні авторські навчальні програми, обирати підручники, методи, стратегії, засоби навчання. Серед методів навчання застосовуватимуть: ігри, соціальні, дослідницькі проекти, експерименти, групові завдання.

УМОТИВОВАНИЙ ВЧИТЕЛЬ

За словами міністра освіти, вчителям дадуть можливість вибору інституцій для підвищення кваліфікації.

«В концепції нової української школи має бути і новий вчитель. Тепер вони матимуть можливість піти в іншу організацію, яка пропонує тренінг про інклюзивну освіту, чи сучасні методики викладання, а не тільки в інститут післядипломної освіти», — каже Лілія Гриневич.

Міністр зауважила, що до 2018-2019 навчального року треба перепідготувати 25 тис. вчителів по всій Україні.

У свою чергу експертка аналітичного центру Cedos Ірина Когут пояснює:

«Закон «Про освіту» у другому читанні гарантує вчителям вибір курсів підвищення кваліфікації. Проте зараз в Україні відсутні такі установи, де можна таку послугу отримати. І не зрозуміло, яким чином буде фінансуватися цей процес, хто буде акредитувати подібні курси чи заклади».

На думку експерта, питання навіть не в тому, як перепідготувати вчителів, а чи готові вони до принципів партнерства у педагогіці, до співпраці із батьками, громадою та учнями.

«Ми маємо дуже тривалий в часі негативний відбір в професію: через низькі зарплати та низькій соціальній статус, неprestижність професії, неякісну педагогічну освіту. Одна з сутнісних проблем українських педагогів — їхня вузька спрямованість. Вчителю української мови та літератури важко перекваліфікуватися у вчителя навіть зарубіжної літератури. Сучасні підходи до освіти передбачають міжпредметні зв'язки», — зазначає Ірина Когут.

Нині вчитель матиме більше свободи. Раніше були всілякі вказівки, методичні рекомендації, накази — вчителі просто буква в букву повинні були все виконувати. Нині головне, щоб був результат. А якими формами та методами вчитель це організує, залежить від нього.

Так, часу на підготовку тепер потрібно більше. Необхідно продумати групову роботу, бо в підручниках є лише завдання. А щоб діти співпрацювали, відбувалося взаємонавчання — тут треба вчителю посидіти й обдумати.

Міністерство освіти і науки пропонуватиме типові навчальні програми, проте будь-який учитель чи авторська група зможуть їх доповнювати або створювати свої. Учитель тепер обмежений лише Державним стандартом. У цьому документі окреслено результати: що мають знати та вміти учні, закінчивши певний етап навчання. Натомість, як дійти до цих результатів, учитель визначатиме сам.

Учитель, який отримав свободу навчати, має отримати й свободу навчатися. І ця свобода теж передбачена реформою. Половину обов'язкових годин підвищення кваліфікації вчитель зможе проходити не в Інститутах післядипломної педагогічної освіти — а там, де обере сам. Є лише дві вимоги: за п'ять років підвищення кваліфікації має скласти 150 годин, і навчання має відбуватись щорічно.

Андрій Проць, вчитель НВК ім. Стуса, Львів

Сьогодні змінюється роль учителя. Його вже не сприймають як безпосереднє джерело знань, бо знання можна почерпнути і з інтернету, і з різноманітних книг, і з інших джерел. Головне зараз — навчити учнів вчитися. Бо коли дитина займається тим, що їй подобається, вона знаходить

для цього бажання, сили та енергію. І школа має стати тим середовищем, в якому можна все це втілити.

НАВЧАННЯ ЗБІЛЬШИТЬСЯ ДО 12 РОКІВ

Шкільна освіта матиме 3 рівні: початкові класи — з 1 по 4, базова середня школа — 5-9 клас та профільна середня школа, яка передбачає навчання в ліцеї або закладах професійної освіти — 10-12 клас.

Такий термін навчання пояснюється тим, що в усіх європейських країнах мінімальна тривалість здобуття повної загальної середньої освіти становить від 12 до 14 років. Саме за цей час дитина зможе засвоїти усі необхідні знання та визначитися щодо майбутньої професії.

Тим не менш в Міносвіти кажуть, трирічна старша профільна школа може бути запроваджена тільки тоді, коли буде в країні відповідна мережа закладів та кошти на 12 років навчання.

НОВИЙ СТАНДАРТ І ЗМІСТ ОСВІТИ

Шкільні програми, як правило, оновлювалися на базі Академії педагогічних наук Міністерства освіти і науки якимось вузьким колом людей. Програми були прийняті ще у 2011 році, і дуже багато змінилося за цей час. Треба подивитися на ці програми з точки зору їхнього оновлення за змістом, з точки зору звільнення від зайвої непотрібної теоретичної інформації.

Ми вибрали чотири наскрізні теми для базової школи, актуальні сьогодні для нашого суспільства, і, ми вважаємо, актуальні для дітей цієї вікової категорії.

Що означає слово наскрізна тема — що не зважаючи на те, який вчитель викладає предмет, він повинен звіряти як інформацію, яку він викладає, можуть використовувати діти для формування оцієї компетентності і як матеріали цієї наскрізної теми він може презентувати в своєму предметі.

Перша тема — безпека і здоров'я людини. Це дуже важливо і без сумніву актуально, зокрема в нашій країні під час агресії та інформаційної гібридної війни, яка відбувається.

Друга тема — це громадянська активність. Ми розуміємо, що країну може змінювати саме активна громадянська позиція і формувати її в дітей — важливе завдання оновленої школи.

Третя — фінансова грамотність і підприємливість.

Четверта — охорона навколишнього середовища і сталий розвиток.

Замість запам'ятовування фактів та визначень понять, учні набуватимуть компетентностей. Це – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Тобто формується ядро знань, на яке будуть накладатись уміння цими знаннями користуватися, цінності та навички, що знадобляться випускникам української школи в професійному та приватному житті:

- вільне володіння державною мовою;

- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- математична компетентність;
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;
- навчання впродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- культурна компетентність;
- підприємливість та фінансова грамотність.

Щоб набувати компетентностей, школярі навчатимуться за діяльнісним підходом – тобто частіше щось робитимуть, замість сидіння за партами і слухаючи вчителя. Також Концепція НУШ пропонує впроваджувати інтегроване та проектне навчання. Такий спосіб сприяє тому, що учні отримують цілісне уявлення про світ – адже вивчають явища з точки зору різних наук та вчать вирішувати реальні проблеми за допомогою знань з різних дисциплін.

АВТОНОМІЯ ШКОЛИ

Школи зможуть самостійно формувати освітні програми, складати навчальні плани і програми з навчальних предметів. Керівника школи обиратимуть на конкурсних засадах терміном до п'яти років. Він зможе обіймати посаду не більше як два терміни поспіль.

СПРАВЕДЛИВЕ ФІНАНСУВАННЯ

Проект Закону «Про освіту» запроваджує рівноправність доступу до бюджетного фінансування закладів освіти усіх форм власності. Законопроектом передбачено повну прозорість фінансування закладів освіти. Зокрема школи будуть зобов'язані оприлюднювати всі кошти, які надходять з бюджету та з інших джерел.

«ГРОШІ ХОДЯТЬ ЗА ДИТИНОЮ»

Цей принцип фінансування створено для підтримки дітей з особливими потребами, які можуть здобувати освіту разом з іншими дітьми у пристосованих для цього школах.

Наразі Міносвіти та Міністерство соціальної політики планують вирахувати про яку суму на дитину йдеться, враховуючи її потреби.

Тим не менше, Ірина Когут каже про те, що у стратегії розвитку нової школи не вистачає чітких кроків:

«Не зовсім зрозуміло, яким чином запропоноване фінансування «гроші за дитиною» буде реалізоване, як це допоможе покращити доступ до освіти, чи її якість. Зараз зрозуміло тільки те, що гроші у вигляді цільових грантів будуть спрямовуватися в школи, де навчаються діти з особливими потребами, та те, що гроші йтимуть у приватні заклади. При чому, я

думаю, у приватних навчальних закладах вчать діти, які особливо цього не потребують».

НОВА ШКОЛА — МЕНШЕ ІНТЕРНАТІВ

Взаємозв'язок між поступовим ліквідуванням інтернатів та концепцією нової школи пояснив Уповноважений президента з прав дитини Микола Кулеба:

«Зараз система нараховує 751 інтернатних закладів, де навчаються і виховуються 106 тисяч дітей. З 7 мільярдів гривень, які виділялися у 2016 році на цю систему тільки один мільярд йшов безпосередньо на дитину, а це 27 гривень на добу, з яких 1 гривня на лікування, 3 гривні на одяг і 24 – на харчування. Необхідно створювати інклюзивні класи, аби дитина не жила в інтернатному закладі і лишалася у сім'ї. За цією стратегією ми маємо завдання кожного року збільшувати кількість дітей в інклюзії як мінімум на 30%».

Міністерство розробило методичні рекомендації, яким чином має бути влаштований освітній простір у Новій українській школі. Зокрема, має бути 8 навчальних осередків: навчально-пізнавальної діяльності (з партами/столами); змінні тематичні осередки (дошки/фліп-чарти/стенди для діаграм з ключовими ідеями); гри (настільні ігри, інвентар для рухливих ігор); художньо-творчої діяльності (полички для зберігання приладдя та стенд для змінної виставки дитячих робіт); куточок живої природи для проведення дослідів (пророщування зерна, спостереження та догляд за рослинами, акваріум); відпочинку (з килимом для сидіння та гри, стільцями, кріслами-пуфами, подушками з м'яким покриттям); дитяча класна бібліотечка; осередок вчителя (стіл, стілець, комп'ютер, полиці/ящики, шафи для зберігання дидактичного матеріалу тощо).

У міністерстві розробили пілотний проект, який принесе новий підхід до навчання дітей у молодших класах. Акцент робитиметься на вміннях, а не знаннях. Дітей навчатимуть працювати в колективі й розуміти інших. Освіта буде спрямована на розвиток компетенцій. Діти вчитимуться шукати інформацію, вирішувати проблеми й ефективно комунікувати одне з одним.

Першокласникам не задаватимуть домашні завдання, учні другого класу витратять на них не більше 45 хвилин, третього 1 годину 10 хвилин, четвертого — максимум півтори години. Навіть більше, вчителі не задаватимуть домашні завдання з додаткових підручників і посібників, а також на час канікул і вихідних.

Також першокласникам не ставитимуть оцінки. А в другому-четвертому класі оцінювати учнів будуть лише з кількох дисциплін — українська мова і література, математика і природознавство. З інших предметів можна буде оцінити учня усно, а також буде варіант висловити вербальну характеристику знань і умінь учня. Тільки якщо це дозволить педагогічна рада. Попри те, що школи самі можуть визначити системи оцінювання, у кінці семестру вони все одно мають виставити оцінки по 12-бальній системі.

Будуть скасовані дзвінки на уроки, а парти стоятимуть кругом або буквою «П», а не в три ряди, як було ще з радянських часів. Предмети будуть інтегрованими, тобто об'єднуюватимуться навколо цікавих для дитини тем і проблем. Багато занять відбуватимуться в ігровій формі, що допоможе краще концентрувати увагу дітей. До того ж, буде зроблений акцент на індивідуальних особливостях кожного учня.

Але ж діти можуть так розслабитися, що заб'ють на навчання?

Ні. Експерт аналітичного центру CEDOS Ірина Когут пояснює, що в новому стандарті навчання збережені всі базові знання. Дітей навчатимуть виконувати математичні операції, відмінювати слова і складати з них речення. Однак спочатку все це проходитимуть на практиці, а вже потім будуть закріплювати отримані знання в теорії. Учні також працюватимуть у групах і створюватимуть спільні проекти.

Це точно допоможе дітям?

Так, навчання стане ефективним, адже буде зрозумілішим для дітей. Навіть більше, теми для викладання вибиратимуть як учитель, так і самі учні. На уроках вони зможуть обговорювати улюблені мультфільми й на їх основі робити завдання. Наприклад, написати лист герою мультика або обчислити час його подорожей тощо. Дітям буде набагато цікавіше отримувати знання на основі своїх улюблених сюжетів, ніж зі стандартних програм.

Будуть нові підручники?

Ні, залишаються старі. Вони і далі будуть джерелом інформації, але не основним.

Вчителі готові?

Так, вчителі пілотних проектів пройшли спеціальну підготовку. Міністерство освіти провело кілька тренінгів підготовки для викладачів в експериментальних класах.

«Педагогів навчали формувати теми, які вони розбиратимуть з учнями. А також працювати з онлайн-платформою міністерства, яка допоможе конструювати уроки як LEGO. Поки платформу не запустили офіційно, але це буде як віртуальна вчительська з методичками і добірками матеріалів», – ділиться Лідія Андрушко, заступник директора львівської школи “Світанок”.

Які предмети вивчатимуть першокласники?

Буде створений курс «Я пізнаю світ», в який інтегрують сім навчальних дисциплін: математична, природознавча, технологічна, інформативна, мовно-літературна, суспільно-історична й соціальна.

Окремими предметами будуть іноземна мова, фізкультура й мистецтво.

Щось іще зміниться?

Так, зміни торкнуться не лише навчальної частини. Вчителі розвиватимуть різні грані особистості дитини. Наприклад, свободу і незалежність. Діти зможуть сперечатися з учителем, висловлювати свою думку і їх за це не сваритимуть. Також будуть створені безпечні умови для фізичного і психоемоційного розвитку дітей (3 матеріалів Інтернету).

Текст II

1.1. Оцінка результативності роботи науково-педагогічних працівників університету є частиною системи забезпечення якості університетської освіти. Визначення рейтингу науково-педагогічних працівників допомагає об'єктивному аналізу якості їх роботи і має слугувати активізації і стимулюванню професійної діяльності науково-педагогічних працівників та усуненню наявних недоліків, а також спрямовувати діяльність науково-педагогічних працівників на розв'язання актуальних для університету завдань. Запровадження системи визначення рейтингу науково-педагогічних працівників спрямовано на підвищення мотивації викладачів до продуктивної праці, створення умов змагальності та здорової конкуренції в колективі.

1.2. Індивідуальні рейтинги є основою для стимулювання науково-педагогічних працівників (преміювання, встановлення надбавок, представлення до присвоєння почесних звань, нагород тощо).

1.3. Визначаються рейтинги науково-педагогічних працівників університету: завідувача кафедри, професора, доцента, старшого викладача, викладача, асистента.

2. МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ РЕЙТИНГУ

2.1. Основними напрямками діяльності науково-педагогічного працівника є науково-методична, науково-інноваційна, навчально-методична, організаційна та виховна робота.

2.2. Розподіл балів за напрямками діяльності.

Показники рейтингу ґрунтуються на ліцензійних вимогах до діяльності університету, показниках для визначення рейтингів ВНЗ, який встановлений МОН України, міжнародних рейтингів університетів.

(З Положення про визначення рейтингів науково-педагогічних працівників...)

СХЕМА АНАЛІЗУ ПРОСТОГО УСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ

1. За метою висловлювання: розповідне, питальне чи спонукальне.
2. За емоційно-експресивним забарвленням: окличне чи неокличне.
3. За характером вираження відношення до дійсності: стверджувальне, заперечне чи стверджувально-заперечне.
4. За членованістю: членоване чи нечленоване.
5. За способом вираження предикативності: односкладне чи двоскладне (якщо односкладне, то: особове (означено-, неозначено- чи узагальнено-особове); безособове; інфінітивне; номінативне; генітивне; вокативне).
6. За поширеністю: поширене чи непоширене (якщо поширене, то чим: прислівними поширювачами (другорядними членами) чи приреченнєвими (детермінантами).
7. За наявністю/ відсутністю необхідних членів для розкриття його змісту: повне, неповне (контекстуальне чи ситуативне), еліптичне, парцельоване, приєднувальна конструкція.
8. За ускладнювальними компонентами: ускладнене чи неускладнене (якщо ускладнене, то чим: однорідними членами речення; відокремленими другорядними членами речення; вставними чи вставленими компонентами; звертаннями; уточнювальними елементами).
9. Назвати предикативну основу (якщо наявна, то: групу підмета, групу присудка двоскладного речення; групу головного члена односкладного речення).
10. Характеристика головних і другорядних членів:
  - а) підмет – 1) за структурою (простий (неускладнений чи ускладнений), складений; 2) за морфологічним вираженням; 3) за місцем розташування щодо присудка (препозиційний/ постпозиційний); 4) за типом синтаксичного зв'язку з присудком (координація, співположення, тяжіння);
  - б) присудок – 1) за структурою (простий (неускладнений чи ускладнений), подвійний, складений (дієслівний чи іменний), складний (дво-, три- чи чотиричленний); 2) за морфологічним вираженням; 3) за місцем розташування щодо підмета (препозиційний/ постпозиційний); 4) за типом синтаксичного зв'язку з підметом (координація, співв'яз (співположення), тяжіння);
  - в) головний член односкладного речення – 1) за структурою (простий (неускладнений чи ускладнений), складений; 2) за морфологічним вираженням;
  - г) додаток – 1) за структурою (простий чи складений); 2) за морфологічним вираженням; 3) за місцем розташування щодо головного компонента (препозиційний /постпозиційний); 4) за типом підрядного зв'язку; 5) прямиий чи непряий;

- г) означення – 1) за поширеністю (поширене чи непоширене); 2) за морфологічним вираженням; 3) за місцем розташування щодо означуваного (головного) компонента (препозиційне/ постпозиційне); 4) за типом підрядного зв'язку; 5) за узгодженістю/ неузгодженістю з головним компонентом (узгоджене чи неузгоджене);
- д) прикладка – 1) за поширеністю (поширена чи непоширена); 2) за морфологічним вираженням; 3) за місцем розташування щодо означуваного (головного) компонента (препозиційна/ постпозиційна); 4) за типом підрядного зв'язку;
- е) обставина – 1) за поширеністю (поширена чи непоширена); 2) за морфологічним вираженням; 3) за місцем розташування щодо означуваного (головного) компонента (препозиційна/ постпозиційна); 4) за типом підрядного зв'язку; 5) за значенням;
- є) детермінант – 1) за поширеністю (поширений чи непоширений); 2) за морфологічним вираженням; 3) за місцем розташування щодо предикативної основи; 4) за типом синтаксичного зв'язку; 5) за значенням.

Ускладнювальні компоненти аналізуються за такою схемою:

- а) однорідні члени – 1) вказати кількість рядів; 2) які члени речення виступають однорідними; 3) за структурою; 4) за морфологічним вираженням; 5) за поширеністю; 6) за місцем розташування щодо означуваного компонента; 7) за типом синтаксичного зв'язку з означуваним і між собою;
- б) відокремлені члени – 1) за поширеністю; 2) за місцем розташування щодо головного компонента (препозиційний/ постпозиційний); 3) за морфологічним вираженням; 4) назвати умови й засоби відокремлення;
- в) уточнювальні члени – 1) за поширеністю; 2) за місцем розташування щодо уточнюваного (назвати і вказати, яке поняття він виражає); 3) за морфологічним вираженням; 4) назвати умови й засоби відокремлення;
- г) вставні і вставлені компоненти – 1) за структурою (за обсягом); 2) за значенням; 3) за способом включення в основне речення (сполучниковий чи безсполучниковий); 4) за місцем у реченні;
- г) звертання – 1) за способом вираження; 2) за функціями; 4) за поширеністю; 5) за місцем у реченні.

ЗРАЗКИ СИНТАКСИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОСТОГО УСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ

I. З однорідними членами речення

Спадає вечір сторожко, помалу, ворушить зорі в темряві криниць
(Л.Костенко).

1. Розповідне.
2. Неокличне.
3. Стверджувальне.
4. Членоване.
5. Двоскладне.
6. Поширене.
7. Повне.
8. Ускладнене однорідними членами речення.
9. Предикативна основа – *вечір спадає, ворушить*.

Підмет – *вечір*, простий, виражений іменником, інтерпозитивний, зв'язок з присудком – координація.

Присудки - *спадає, ворушить*, прості неускладнені, виражені дієсловами, *спадає* – препозитивний, *ворушить* – постпозитивний, зв'язок з підметом – координація

10. Обставина – *в темряві*, поширена синкретичним членом (додаток і означення) *криниць*, виражена прийменниково-іменниковою конструкцією, постпозитивна (щодо присудка *ворушить*), зв'язок – слабке опосередковане керування, обставина місця.

11. Dodatok – *зорі*, непоширений, простий, виражений іменником, постпозитивний, зв'язок – сильне керування, тип – прямий.

12. Синкретичний член речення (додаток і означення) – *криниць*, простий, виражений іменником, постпозитивний, зв'язок – слабке неопосередковане керування.

13. Ускладнювальні компоненти: однорідні члени – 2 ряди:

Присудок – *спадає, ворушить* (однорідні), 1-й ряд, відкритий, прості, виражені дієсловом, *спадає* – препозитивний, *ворушить* – постпозитивний, зв'язок з підметом – координація, між собою пов'язані сурядним безсполучниковим зв'язком.

Обставини – *сторожко, помалу* (однорідні), 2-й ряд, відкритий, непоширені, виражені прислівниками, постпозитивні (щодо присудка *спадають*), зв'язок зі словом *спадає* прилягання, між собою – сурядний безсполучниковий, обставини способу дії.

II. З відокремленими членами речення

Через душі, мов через вокзали, гуркотять состави почуттів...
(В.Симоненко).

1. Розповідне.
2. Неокличне.
3. Стверджувальне.
4. Членоване.
5. Двоскладне.
6. Поширене.
7. Повне.
8. Ускладнене відокремленою непоширеною обставиною.
9. Предикативна основа – состави почуттів гуркотять.

Підмет – *состави почуттів*, складений, виражений словосполученням із кількісним значенням (І із значенням міри + І в Р.в.), постпозитивний, зв'язок координація.

Присудок – *гуркотять*, простий неускладнений, виражений дієсловом, препозитивний, зв'язок координація.

10. Детермінант, детермінантний синкретичний член речення (додаток і обставина) – *через душі*, непоширений, виражений прийменниково-іменниковою конструкцією, препозитивний, з реченням пов'язаний детермінантним зв'язком.

11. Ускладнювальний компонент: відокремлена обставина – *мов через вокзали*, непоширена, препозитивна, виражена порівняльною конструкцією, умова відокремлення: відокремлюються обставини, виражені порівняльними конструкціями; засоби відокремлення – інтонація, поширеність.

Абат Бодо, вузьконосий і гостроокий сповідник і тлумач Євпраксії,
тяжко зносив незгоди путі... (П.Загребельний).

1. Розповідне.
2. Неокличне.
3. Стверджувальне.
4. Членоване.
5. Двоскладне.
6. Поширене.
7. Повне.
8. Ускладнене відокремленою поширеною прикладкою.
9. Предикативна основа – *абат зносив*.

Підмет – *абат*, простий, виражений І, препозитивний, зв'язок координація.

Присудок – *зносив*, простий неускладнений, виражений дієсловом, постпозитивний, зв'язок координація.

10. Прикладка – *Бодо*, непоширена, виражена І, постпозитивна, зв'язок кореляція.

11. Обставина – *тяжко*, непоширена, виражена прислівником, препозитивна, зв'язок прилягання, обставина способу дії.

12. Ускладнювальні компоненти: відокремлені однорідні прикладки – *вузьконосий і гостроокий сповідник і тлумач Євпраксії*, поширені, інтерпозитивні, виражені іменниками і прикметниками, умови відокремлення: відокремлюються поширені постпозитивні прикладки; засоби відокремлення: інтонація, поширеність, постпозиція.

Відокремлені прикладки ускладнені однорідними членами.

Однорідні означення – *вузьконосий і гостроокий*, прості, непоширені, виражені прикметниками, препозитивні, зв'язок з означуваним словом узгодження (формально-граматичне), між собою сурядний сполучниковий (єднальний одиничний сполучник).

III. Зі вставними компонентами

Наприклад, єгиптяни святкували його у другій половині вересня, коли розливався Ніл.

1. Розповідне.
2. Неокличне.
3. Стверджувальне.
4. Членоване.
5. Складне, складається з двох частин.

Перша частина *Наприклад, єгиптяни святкували його у другій половині вересня...*

1. Двоскладна.
2. Поширена.
3. Повна.
4. Ускладнене вставним словом *наприклад*
5. Предикативна основа – *єгиптяни святкували*.

Підмет – *єгиптяни*, простий, виражений І, препозитивний, зв'язок координація.

Присудок – *святкували*, простий неускладнений, виражений дієсловом, постпозитивний, зв'язок координація.

6. Додаток – *його*, непоширений, виражений З, постпозитивний, зв'язок керування.

7. Обставина – *у другій половині вересня*, поширена, виражена нерозкладним словосполученням, постпозитивна, зв'язок прилягання, обставина часу.

8. Ускладнювальний компонент *наприклад*: вставне слово, спосіб оформлення думок, безсполучникове включення, препозитивне.

Друга частина *...коли розливався Ніл.*

1. Двоскладна.
2. Поширена.
3. Повна.
4. Неускладнена.

5. Предикативна основа – *розливався Ніл*.

Підмет – *Ніл*, простий, виражений І, постпозитивний, зв'язок координація.

Присудок – *розливався*, простий неускладнений, виражений дієсловом, препозитивний, зв'язок координація.

IV. Зі звертанням

Ну говори ж, Федьку.

1. Спонукальне.
2. Неокличне.
3. Стверджувальне.
4. Членоване.
5. Односкладне, дієслівне, означено-особове.
6. Непоширене.
7. Повне.
8. Ускладнене звертанням.
9. Предикативна основа – *говори*.

Головний компонент односкладного речення – *говори*, простий неускладнений, виражений дієсловом.

10. Ускладнювальний компонент – звертання *Федьку*: виражене іменником у Кл. в., непоширене, апелятивна функція, у кінці речення.

ОНЛАЙН-ДЖЕРЕЛА

1. <https://naurok.com.ua/test/odnoridni-chleni-rechennya-1329998.html>
2. <https://naurok.com.ua/test/odnoridni-chleni-rechennya-ukra-nska-mova-11-klas-o-avramenko-s-116-1584199.html>
3. <https://naurok.com.ua/test/proste-uskladnene-rechennya-pidgotovka-do-zno-1446010.html>
4. <https://naurok.com.ua/test/mova-11-klas-vidokremleni-chleni-rechennya-1604308.html>
5. <https://naurok.com.ua/test/vidokremleni-chleni-rechennya-ta-punktogrami-pri-nih-1519653.html>